

Šimon Dittrich: Citování biblických textů ve vybraných spisech apoštolských otců

Diplomová práce Šimona Dittricha byla předložena na Ústavu řeckých a latinských studií, UK-FF v srpnu 2017.

Formální a vnější ukazatele

Práce má všechny požadované náležitosti. Formální úprava odpovídá požadavkům, jež jsou na písemné kvalifikační práce kladeny.

Práce má 101 stran (po odečtení stránek s titulem, deklarací, bibliografií apod.: 85) a 292 poznámek pod čarou. Bibliografie (str. 94-100) obsahuje 80 položek a je přehledně členěna. První oddíl Prameny (34 položek) obsahuje pododdíly Bible, Apoštolští otcové (dále AO; 25 položek) a další pododdíly věnované Eusebiovi, Eirénaiovi, Órigenovi, Rétorice Ad Herennium a Quintilianovi. Oddíl Sekundární literatura obsahuje 34 položek, zvláště jsou uvedeny Slovníky (10) a dva Elektronické zdroje (BibleWorks 9; Wikimedia Commons). V závěru práce se nachází také Seznam zkratk a Seznam příloh – devíti přehledných tabulek biblických citátů v příslušných spisech AO. Samotný seznam příloh žel není paginovaný, jsou však dohledatelné s pomocí dobře strukturovaného a přehledného Obsahu (str. 8-10).

Poznámky v celkovém množství 292 zabírají relativně hodně prostoru, ten je však vhodně využit – jednak pro zkrácené a jednoznačné bibliografické odkazy (příjmení, rok, strana), jednak v rozumné míře i pro další poznámky, zejména pro podrobnější prezentaci názorů citovaných autorů a také i pro postřehy samotného autora práce, které stojí za zaznamenání, i když třeba nezapadají přímo do souvislého výkladu v hlavním textu práce.

Specifickým problémem práce jsou citace řeckého textu. Se sazbou řeckých znaků včetně přízvuků a přídechů se autor vyrovnal příkladně a dle názoru oponenta bezchybně.

První část posudku tak vyznívá zcela ve prospěch autora; lze ji uzavřít snad jen jednou drobnou výhradou: slovo „parainese“ autor transkribuje patrně v sympatické snaze zachovat jeho řecký ráz; oponent by přesto preferoval počestlý tvar „pareneze“ v analogii k jiným tvarům, v práci běžně užívaným („aluze“, „parafráze“).

Metodické a obsahové hodnocení

V první kapitole se autor zabývá samotným označením „**apoštolští otcové**“. Je třeba ocenit, že neváhal obrátit se dále do minulosti, než bývá běžné: zmiňuje se nejen o J.-B. Cotelierovi (1672), ale také o jeho předchůdci W. Perynovi (1546) nebo o W. Caveovi (1677) i dalších výrazných osobnostech. Autorův chronologický výklad je dobře podložen dobovými citacemi z pramenů, které sice neměl přímo k dispozici (takže nefigurují v závěrečné bibliografii), ale pracuje s nimi prostřednictvím spolehlivé sekundární literatury. Historický přehled otázky, zda a jak se může o „spisech AO“ hovořit, je nezbytným předpokladem pro zkoumání relevance tohoto termínu dnes. Autor stručně, ale výstižně popsal stanovisko širší, ovlivněné spíše teologickým hodnocením „apoštolské inspirace“ a ideou „mostu“ mezi NZ a další církevní literaturou (Kleist); stanovisko užší, v němž jsou do skupiny AO přijímáni jen ti autoři, o kterých lze dokázat, buď že byli osobními žáky či posluchači apoštolů, nebo že jejich spisy jsou s těmi nz. apoštolskými v celkovém souladu (Fischer), a také stanovisko skeptické, tendující k úplnému opuštění termínu (Drobner). Sám autor rozumně uzavírá tuto otázku s tím, že se chce „vyvarovat krajností“ (str. 21). Vzhledem k tomu, že tématem práce je citování biblických textů v sedmi vybraných spisech AO, autor dospívá k metodicky šťastnému rozhodnutí, omezit výběr textů na ty, které se dochovaly vcelku; jinak by závěry ohledně citační praxe nebyly dostatečně podložené.

Druhá kapitola je věnována **definiciím šesti pojmů (citace, aluze atd.)**. Také zde autor prokázal dobrou orientaci v soudobé odborné literatuře, ve které se leckdy objevují různé pojmy a různě nuancované definice; autor poctivě prezentoval řadu definičních pokusů, ale nakonec mu podle očekávání nezbylo nežli spokojit se s definicemi poněkud volnějšími (srv. např. výstižnou opatrnou formulaci na str. 30: „Ukazuje se, že spíše než o znacích, které každá citace musí mít ... , lze mluvit pouze o vlastnostech, z nichž alespoň některými se citace často vyznačují, avšak nemusí tomu tak být naprosto vždy.“).

V dalších sedmi kapitolách (3-9) se autor věnuje **jednotlivým spisům AO**. Každý list nejprve stručně představuje s odvoláním na informace obsažené ve spolehlivých moderních edicích a překladech. Následuje přehled biblických citací, vždy ovšem s výhradou, že různí badatelé nad tím kterým spisem různě definovali, co vlastně citace (aluze atd.) je; tím jenom dále přispěli k definiční nevyhraněnosti, kterou autor musel konstatovat již v závěru druhé kapitoly (srv. trefné přirovnání k duze, str. 43). Pochopitelně bylo také třeba brát v úvahu vzájemné rozdíly mezi sedmi spisy – zejména ohledně jejich žánru, záměru a rozsahu.

Přes tyto handicapy se autorovi podařilo jednak přehledně i poutavě vylíčit, jak jednotliví AO s Písmem pracovali, jednak dospět k poznatkům, které jsou navzájem při vší opatrnosti do jisté míry srovnatelné. Významnou roli přitom hrají poznatky o četnosti citací a o tom, ze kterých biblických knih autoři nejčastěji čerpali. Autor se tu nejednou odváží na pole spekulací, avšak v jeho prospěch lze uvést, že jsou to spekulace dobře podložené, a zejména, že nezaměňuje domněnky a jistoty (srv. např. obezřetné formulace u pozoruhodné autorské hypotézy, proč se poměrně málo biblických citací vyskytuje v Pastýři Hermovi; str. 82–83).

V závěrečné, desáté kapitole učinil autor další opatrný krok směrem k vzájemnému srovnání dosavadních poznatků. Rozhodujícím činitelem jsou tu **kvantitativní výpočty**, založené na rozsahu jednotlivých spisů (viz graf na str. 84, v němž je rozsah vyjádřen počtem normostran). Pomocí těchto údajů autor dospívá k přesnějším údajům o (procentuálním) množství citací. Přitom také zohledňuje, jedná-li se o citaci kratší nebo delší. Autor však nezůstává u této statistiky, ale klade si další otázku – s jakým záměrem byl ten který citát do spisu zařazen (podklad výpovědi; předmět následujícího výkladu; motivace výzvy). Zajímavým výsledkem této analýzy je např. srovnání Barnabášova a Polykarpova listu: „čím důležitější je pro autora Barnabášova listu citáty vysvětlovat, tím méně čtenář vyzývá, aby si počínali správně“ (a u Polykarpa opačně) (str. 89). Oponent přiznává, že při prvním pohledu na statistické tabulky, grafy a výpočty v této kapitole zapochyboval o relevanci těchto nástrojů pro zkoumání tak subtilní a subjektivní problematiky, jakou je aplikace biblických citací v tom kterém dokumentu; avšak uvedený závěr i některé další jsou značně přesvědčivé.

Pozoruhodný je zejména autorův postup ve věci relativně malého počtu biblických citací v Ignatiových spisech; autor postupně nadhodil a vyvrátil tři možná vysvětlení, aby nakonec zůstal u skrovného, ale plauzibilního vysvětlení: že totiž Ignatios argumentaci, která by Písmo přímo uváděla jako svůj zdroj ..., zkrátka osobně nepovažoval za potřebnou“ (str. 72), resp. že „u Ignatia objektivní příčiny pro nízký počet citátů nalezeny nebyly“ (str. 92).

Závěr

Předložená práce více než uspokojivě splňuje požadavky standardně kladené na diplomovou práci. Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji známku „výtečně“ (A).

V Praze, dne 27.8.2017

Mgr. Jan Dus, Th.D.

vědecký pracovník Oddělení biblických studií

Kabinetu pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR

Praha